

JAN ZÁHOŘÍK

Faktory politické nestability v Republice Kongo v širší perspektivě

In this study, I deal with factors which have contributed to civil wars and public discontents in the Republic of Congo. The basic hypotheses of the text are the following: the conflict in the Republic of Congo was caused by failed democratization process in 1991 – 1997; and the failed democratization process was influenced by a number of internal and external factors including (in)direct intervention of France, insufficient support from international community, and internal political clashes based mostly on ethno-regional platforms. While the first hypothesis arises primarily from internal political realities, including the rule of strong personality, heritage of Communism, and elimination of relevant opposition forces as well as inability to reach a true national consensus, the second deals with political cliché of many African countries which are more or less dependent on foreign economic and political support, especially from the side of former colonial powers.

Key words: Republic of Congo, conflict, oil, France, ethnic identity

Přestože Republika Kongo nepatří mezi nikterak obecně známé země (a to dokonce i mezi vědeckou komunitou), bývá obvykle součástí srovnávacích studií zabývajících se neopatrimonální politikou Francie v subsaharské Africe.¹ Podobně jako sousední Gabon, patří i Republika Kongo k významným ropným producentům a dodavatelům této suroviny do Francie. Francouzské ekonomické zájmy a politicko-kulturní vazby na konžské elity mají své kořeny již v dobách kolonialismu a přes různé peripetie ovlivněné studenou válkou přetrvaly dodnes. Nejen to, Francie prostřednictvím svých legií a tajné služby v minulosti několikrát významně zasáhla tam, kde byly bezprostředně ohroženy její zejména ekonomické zájmy, nejnověji v Čadu roku 2008, kdy rebelující skupiny ohrožovaly hlavní město N'Djamena a hrozily sesadit tamního prezidenta Idrise Débyho. V 90. letech se nikoliv nepodobná situace odehrála i v Republice Kongo, kde ovšem Francouzi bezprostředně přispěli k sesazení legitimně zvoleného prezidenta a instalovali jim loajálního bývalého prezidenta Denise Sassou-Nguesso. Občanská válka, ve které se země ocitla na přelomu století, významně ohrozila bezpečnost nejen uvnitř státu, ale i v sousedních zemích. Náplní této studie tak bude analýza francouzské politiky v Kongu v širším kontextu rovníkové Afriky a zároveň její přímý vliv na rozpoutání násilí v této zemi, jakož i důsledky konfliktu uvnitř i za hranicemi Konga.¹

¹ Tato studie vznikla v rámci postdoktorského grantového projektu GAČR 409/09/P061 *Separatismus, konflikty a ohniska napětí v Africe: teorie, příčiny, případové studie*, kterou realizují na Ústavu Blízkého východu a Afriky FF UK. E-mail: nvgogol@seznam.cz.

Úvod

V následující studii nastíním historický vývoj občanské války v Republice Kongo a zaměřím se především na vnitropolitické a mezinárodně-politické faktory, které přispěly k propuknutí konfliktu, jakož i k jeho ukončení a vyřešení. Základní hypotézy této studie jsou následující: a) konflikt v Republice Kongo byl způsoben nezdařeným demokratizačním vývojem z let 1991-1997, b) nezdařený demokratizační vývoj v Republice Kongo byl ovlivněn nedostatečnou podporou mezinárodního společenství a přímou i nepřímou intervencí Francie a některých okolních států. Zatímco první hypotéza vychází primárně z vnitropolitických reálií, zahrnujících vládu silné politické osobnosti, dědictví komunistické minulosti, eliminaci relevantních opozičních sil a neochotu hlavních politických představitelů docílit skutečného národního dialogu, druhá ukazuje na politickou realitu většiny afrických zemí, jejichž politická kontinuita do značné míry závisí na míře podpory či vlivu mezinárodního společenství a zejména bývalých koloniálních velmocí.

V předložené studii postupně představuji hlavní politické aktéry politického vývoje v Republice Kongo, kteří tvoří základní osu analýzy. Neméně důležitou součástí konžského konfliktu byly a jsou etnické a regionální spory, které se výrazně promítají do nejvyšších pater konžské politiky. Podobně jako i v jiných multietnických zemích Afriky, i v Republice Kongo vznikaly politické subjekty na základě etnoregionální příslušnosti a podpory. V další části se zabývám otázkou nerostných surovin, v tomto případě ropy, která přinejmenším ve finální fázi politického konfliktu v roce 1997 tvořila hlavní zákulisní faktor návratu někdejšího diktátora, Denise Sassou-Nguessa do prezidentského úřadu. S tím souvisí i otázka zahraničního vlivu, který zde představuje především Francie jako bývalá koloniální mocnost, jež si uchovala ve většině svých někdejších koloniích dominantní vliv.

Nezdařená demokratizace

Republika Kongo (dále Kongo) byla v posledních dvou desetiletích zasažena vlnou násilí, které z kdysi obdivovaného hlavního města Brazzaville učinily jedno z nejnebezpečnějších míst v Africe a které srážely Kongo na stále nižší stupně ekonomického a politického rozvoje. Dnes patří Kongo ke zcela „zapomenutým“ zemím, které nepatří k prioritám zahraniční pomoci a spolupráce mezinárodních aktérů a organizací. Afrika byla v průběhu 90. let z hlediska politických a ekonomických reforem po skončení studené války vnímána jako perspektivní a nadějný kontinent a skutečně řada zemí nastoupila cestu demokratizačního vývoje, přičemž zejména ve frankofonních zemích k tomu značnou měrou přispěly celonárodní konference, kterých se účastnily mnohé politické subjekty a obvykle trvaly mnoho měsíců. Takový vývoj jsme s různou intenzitou a rozdílnými výsledky mohli sledovat v Beninu, Zaïre (dnes Demokratická republika Kongo), Pobřeží slonoviny, Mali a také v Republice Kongo, kde též národní konference vedla k vytvoření nové ústavy.² Zatímco některé země nastoupily cestu skutečné demokracie (Benin), jiné byly uvrženy v kolotoč násilností a občanských válek, které velmi často přesahovaly hra-

² BANKOUNDA, Félix (2001): Congo-Brazzaville. Une Septième Constitution pour quoi faire? *Politique Africaine*, No. 81, s. 163–170.

nice samotného státu (Republika Kongo, Demokratická republika Kongo, Pobřeží slonoviny). V rámci této studie nás bude zajímat druhý případ, tedy nezdařená demokratizace na příkladu Republiky Kongo, která, ačkoliv jinak v odborné literatuře marginalizována, patří mezi učebnicové příklady nezvládnutého přechodu od diktatury k pluralitnímu demokratickému systému.

Anthony Clayton si ve své analýze ozbrojených konfliktů v Africe všímá jednoho zásadního aspektu, který pojí většinu afrických ozbrojených konfliktů posledních desetiletí a to je postava silného dominantního vůdce, který disponuje značnými finančními zdroji, vlastní armádou, etno-regionální podporou.³ Takových příkladů můžeme nalézt v nedávné minulosti mnoho, ať jimi byli Foday Sankoh (Sierra Leone), Jonas Savimbi (Angola), Farah Aidede (Somálsko) nebo Charles Talyor (Libérie). Mnohdy však také můžeme vyzorovat opačný fenomén, kdy po desetiletích vlády silného státníka, autokrata či diktátora, následuje politický úpadek, neboť nástupnické politické subjekty nejsou schopny na základě vzájemného konsenzu (celonárodní konference) nebo veřejné poptávky (demokratické volby) uspokojivým způsobem spravovat svoji zemi a uskutečnit nezbytné reformy, bez kterých by země pokračovala v sociálním a ekonomickém úpadku.⁴ Ilustrativním příkladem může být Demokratická republika Kongo, která byla (a je) po desetiletích Mobutuovy vlády uvržena do stavu značné decentralizace a socio-ekonomického rozvratu, v němž se daří místním lokálním vůdcům (warlordům), kteří svá etno-regionální teritoria spravují takřka bez většího zásahu státu. Obecně tak můžeme spatřit dvě strategie, kterými se zejména frankofonní africké země po roce 1990 vydaly. První je strategie „občanské společnosti“, kam Patrick Manning zahrnuje země, jež uspořádaly národní konference (Gabon, Niger, Mali, Kongo, Dem. rep. Kongo, Togo, Madagaskar a Čad). Druhou je strategie síly, kdy došlo na základě občanské války, převratu či nějakého jiného (ne)násilného aktu ke změně režimu či naopak k udržení stávajícího. Sem Manning řadí například Kamerun, Středoafrickou republiku, Burkinu Faso, Guineu, Senegal, Mauretánii, Burundi a Rwandu.⁵

V Republice Kongo (dále jen Kongo) můžeme vysledovat obě tyto modelové situace, neboť Kongo v době od vzniku nezávislého státu zažilo sérii vojenských autoritářských vlád, jejichž existence korespondovala s kontextem studené války a které uvrhly zemi do značné mezinárodní izolace i ekonomického úpadku.⁶ Z komparativního hlediska je zajímavé, že to byly právě demokratické pluralitní volby, které uvrhly Kongo do násilného boje o moc, zatímco například v Beninu napomohly k instalaci demokratické vlády.⁷ Henderson se domnívá, že k tomu, aby nějaká africká země skončila v pasti konfliktu, přispívá ještě jeden faktor, a tím je koloniální

³ CLAYTON, Anthony (2003): *Violence in Africa since 1950: Frontiersmen*. In: Pumphrey, Carolyn a Rye Schwartz-Barcott (eds.): *Armed Conflict in Africa*. Lanham and Oxford: The Scarecrow Press, Inc., s. 61-62.

⁴ SCHATZBERG, Michael J. (2001): *Political Legitimacy in Middle Africa. Father, Family, Food*. Bloomington: Indiana University Press, s. 218.

⁵ MANNING, Patrick (1998): *Francophone Sub-Saharan Africa 1880 -- 1995*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 196.

⁶ LEBI, Simplicie Euloge (2009): *Pour une histoire militaire du Congo-Brazzaville 1882 -- 1992. Problèmes et perspectives de l'administration militaire*. Paris: L'Harmattan.

⁷ MAGNUSSON, Bruce A. – CLARK, John F. (2005): *Understanding Democratic Survival and Democratic Failure in Africa: Insights from Divergent Democratic Experiments in Benin and Congo (Brazzaville)*. In: Villalón, Leonardo – Von Doepp, Peter (eds.): *The Fate of Africa's Democratic Experiments: Elites and Institutions*. Bloomington: Indiana University Press, 2005, s. 552 – 582.; NUGENT, P. (2004): *Africa since Independence*. New York: Palgrave Macmillan, s. 388 – 389.

minulost, ktorou aplikuje na prípady konfliktů v Angole, Burundi, Nigérie nebo právě Konga.⁸ Adedeji rozčlenil africké země do tří kategorií podle závažnosti konfliktů.⁹ Do kategorie 1 zařadil země aktuálně zasažené konflikty a občanskými nepokoji, v kategorii 2 se nacházejí země s několika politickými krizemi a turbulencemi a kategorii 3 tvoří státy, jež se vyznačují stabilní politickou situací bez více či méně bez socio-politických krizí (tabulka 1). Pokud bychom měli aplikovat Adedejiho koncept, tak do kategorie 1 bychom v roce 2010 mohli ze zemí subsaharské Afriky zařadit Etiopii, Čad, Keňu, Senegal, Středoafrickou republiku, Súdán, Madagaskar, a obě konžské republiky.

Tabulka 1: Kategorizace afrických zemí podle převládající politické situace na konci 90. let

Kategorie 1	Kategorie 2	Kategorie 3
Angola	Džibuti	Benin
Burundi	Gambie	Botswana
Čad	Ghana	Burkina Faso
Eritrea	Kamerun	Côte d'Ivoire
Etiopie	Komory	Gabon
Guinea-Bissau	Madagaskar	Guinea
Keňa	Malawi	Jižní Afrika
Kongo-Brazzaville	Niger	Kapverdy
Kongo-Kinshasa	Nigérie	Mali
Lesotho	Togo	Mauretánie
Libérie	Zambie	Mauritius
Rwanda		Mozambik
Senegal		Namibie
Sierra Leone		Rovníková Guinea
Somálsko		Seychely
Středoafrická republika		Svatý Tomáš a Princův o.
Súdán		Svazijsko
Uganda		Tanzanie
		Zimbawe

Zdroj: Adedeji, Adebayo (1998): *Comprehending African Conflicts*. In: Adedeji, Adebayo (ed.): *Comprehending and Mastering African Conflicts. The Search for Sustainable Peace and Good Governance*. London and New York: Zed Books, 1998, s. 5.

⁸ HENDERSON, Errol A. (2008): *When States Implode. Africa's Civil Wars 1950-92*. In: Nhema, Alfred – Zeleza Paul T. (eds.): *The Roots of African Conflicts. The Causes and Costs*. Oxford: James Currey, 2008, s. 55 – 56.

⁹ ADEDEJI, Adebayo (1998): *Comprehending African Conflicts*. In: Adedeji, Adebayo (ed.): *Comprehending and Mastering African Conflicts. The Search for Sustainable Peace and Good Governance*. London and New York: Zed Books, 1998, s. 4.

V následující studii se zaměříme zejména na tři faktory, které výrazně přispěly k vyhocení situace v Kongu a k propuknutí občanské války, která v určité latentní formě probíhá dodnes a činí z Konga jednu z nejméně navštěvovaných zemí na světě. Těmito třemi faktory jsou etnické a regionální spory, které se výrazně podepsaly na politické podpoře jednotlivých politických subjektů, nerostné suroviny, zejména ropa, která díky absenci demokratických pravidel a nezměrné moci společnosti Elf působí jako spíše destabilizační faktor, a zahraniční intervence, ať již nepřímá (Francie, Gabon) či přímá (Angola, Čad), mající zásadní vliv na mocenské uspořádání nejen v Kongu, ale celém širším regionu rovníkové Afriky.

Političtí aktéři

Než přistoupíme k samotné analýze faktorů přispívajících k nestabilitě v Kongu a ohrožujících jeho soudržnost, musíme si představit hlavní politické aktéry posledního dvacetiletí. Uspořádání národní konference v Kongu bylo od počátku provázeno nadějemi Konžanů na zavedení pluralitní demokracie a zlepšení jejich životní situace. Jedním z hlavních smyslů národní konference bylo, jak se domnívá Kouvouma,¹⁰ zbavit Kongu jeho totalitní image, která zasáhla společenský, politický, ekonomický i vědecký život v zemi. Jak porozumět následujícímu vývoji, který zcela zhatil naděje účastníků národní konference a uvrhl Kongu do série občanských konfliktů, které v latentní formě trvají dodnes? Odpověď lze nalézt v koncepci politické moci každého z hlavních aktérů.

Hlavním aktérem posledních třiceti let v Kongu je bezesporu Denis Sassou-Nguesso, bývalý prezident z období marxistického režimu let 1979-1991. Sassou-Nguesso prošel vojenským výcvikem ve Francii a Alžírsku a sloužil v Kongu jako armádní důstojník, který se roku 1968 podílel na vojenském převratu, jenž vynesl do čela země Mariena Nguouabihou. Sám Sassou-Nguesso velel dalšímu převratu o jedenáct let později. Svou vládu zasvětil marxismu-leninismu, opíraje se o silnou ropnou lobby firmy Elf. Její dceřiná společnost Elf Congo ustavila v zemi institucionalizovaný systém korupce, kterému se i v odborné literatuře dostalo názvu „systém Elf“.¹¹ Jedná se především o bonusové platby prezidentu republiky a členům jeho vlády, jakož i o další korupční praktiky a nadstandardní finanční půjčky. Zatímco prezidentský klientelismus v zemi rozkvetl do obřích rozměrů, ekonomika země se ocitla na pokraji kolapsu, zejména po občanské válce z 90. let, která ochromila ekonomický chod země. Když došlo v roce 1991 k pádu vlády jedné strany (Konžská strana práce – Parti Congolais du Travail, PCT), zasáhla frankofonní Afriku vlna demokratizace, která v Kongu vyvrcholila uspořádáním národní konference, na jejímž základě skončila vláda Denise Sassou-Nguesso a byla nastolena přechodná vláda pod vedením Andrého Milonga.¹²

Sassou-Nguesso vytvořil v zemi systém volební autokracie, který mu umožňuje pohodlně vítězit ve volbách za cenu rozsáhlých manipulací a pod hesly demokratizace země. Když se

¹⁰ KOUVOUAMA, Abel (2002): Truth in Politics, and the Political Sphere in Congo (Brazzaville). *Quest: An African Journal of Philosophy*, Vol. 16, No. 1-2, s. 191.

¹¹ YATES, Douglas A. (2006): The Scramble for African Oil. *South African Journal of International Affairs* 13 (2), s. 18.

¹² ZARTMAN, I. William – VOGELI, Katharina R. (2000): Prevention Gained and Prevention Lost: Collapse, Competition, and Coup in Congo. In: Jentleson, Bruce W. (ed.): *Opportunities Missed, Opportunities Seized. Preventive Diplomacy in the Post-Cold War World*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, Inc., 2000, s. 266.

Sassou-Nguesso vrátil k moci v říjnu 1997, kontroloval pouze hlavní město Brazzaville a blízké okolí, zatímco rozsáhlá území na severu země zůstávala dlouho mimo jeho kontrolu. Podařilo se mu zahrnout do regulární armády řadu guerillových bojůvek, čímž v následujících měsících získal pod kontrolu celý jih země.

Druhým významným činitelem konžské krize¹³ byl v roce 1992 demokraticky zvolený prezident Pascal Lissouba, jehož mandát byl po celou dobu trvání zpochybňován a napadán politickými oponenty za podpory armádních důstojníků. Mezi nejvýznamnější obvinění patřilo jeho údajná zaujatá etnická politika, liberalizace a decentralizace, včetně škrtů v rozpočtu, které měly zvrátit hrozící bankrot země, ale jež zároveň přerostly v nepokoje mezi chudými lidmi, kterých se nejvíce dotýkaly.¹⁴ Po vyhraných volbách v roce 1992 spojil Lissouba síly s bývalým prezidentem Sassou-Nguessem a skrze tuto alianci kontroloval nejen post prezidenta, ale též pohodlnou většinu v parlamentu, ve kterém jeho strana Panafrickou unii za sociální demokracii (Union Panafricaine pour la Démocratie Sociale – UPADS) získala 39 křesel a Sassou-Nguessova PCT osmnáct. Tabulka 2 ukazuje procentuální vyjádření hlasů prezidentským kandidátům a jednotlivým stranám do konžského parlamentu ve volbách 1992.

Tabulka 2: Prezidentské a parlamentní hlasy v % v roce 1992

Kandidát	% prezidentských hlasů	Strana	% hlasů stranám
Lissouba	36,0	UPADS	31,2
Kolélas	20,3	MCDDI	23,2
Sassou-Nguesso	16,9	PCT	14,4
Milongo	10,1	Nezávislý	-
Thystère-Tchicaya	5,8	RDPS	7,2
Yhombi-Opango	3,5	RDD	4,0
Ganao	2,9	UFD	2,4

Zdroj: Clark, John F. (2008): *The Failure of Democracy in the Republic of Congo*. London and Boulder: Lynne Rienner, s. 190.

Nevýhodou Lissoubova režimu bylo dědictví katastrofálního stavu konžské ekonomiky, kterou po sobě zanechal Sassou-Nguesso. V období 1991 až 1991 rostla konžská ekonomika v průměru jen tempem 1,2%, ale bilanci vylepšuje rok 1996, kdy díky objevům dalších nalezišť ropy vyskočil meziroční růst ekonomiky na 6,8%, jinak zažívalo Kongo spíše pokles. Právě Pascal Lissouba byl kvůli svým drastickým zásahům do rozpočtu obviňován z tohoto trendu, ačkoliv oproti 80. Letům došlo ke značnému snížení zahraničního dluhu.¹⁵ Další komplikací bylo samotné spojení s někdejší diktátorem. Sassou-Nguesso (a jeho stran PCT) sice vyjádřil

¹³ Konžskou krizí mám v tomto případě na mysli období let 1992 – 2001, kdy probíhala jednotlivá dějství občanské války a politické nestability v Republice Kongo. Termín „konžská krize“ je jinak spjat s občanskou válkou v Demokratické republice Kongo (dříve Zaïre) na pozadí studené války v 60. letech.

¹⁴ BAZENGUISA-GANGA, Rémy (1999b): *The Spread of Political Violence in Congo-Brazzaville*. *African Affairs*, Vol. 98, s. 38–39.

¹⁵ CLARK, John F. (2008): *The Failure of Democracy in the Republic of Congo*. London and Boulder: Lynne Rienner, s. 102 -- 103.

podporu Lissoubovu UPADS, ale poté, co obdržel jen tři křesla ve vládním kabinetu, rozhodl se pro rozvázání spolupráce s prezidentem a naopak vytvořil alianci s Lissoubovým největším vyzyvatelem, Bernardem Kolélasem.¹⁶

Bernard Kolélas v prezidentských volbách roku 1992 skončil na druhém místě a jeho strana Konžské hnutí za rozvoj a úplnou demokracii (Mouvement Congolais pour le Développement et la Démocratie Intégrale – MCDDI) obdržela 29 křesel v parlamentu. Vzhledem ke spojení Sassou-Nguessa s Kolélasem se Pascal Lissouba rozhodl, poté co rozpustil sněmovnu a vládu, pro vypsání předčasných voleb na rok 1993. Opozice protestovala proti neústavnímu kroku, neboť vhodnější by bylo pověřit sestavením vlády představitele opozice (s parlamentní většinou) a v prosinci 1993 se rozhořelo první kolo občanské války v Kongu, když prezidentská garda zastřelila tři opoziční demonstranty.¹⁷ Představitelé ostatních parlamentních stran se těšili spíše poněkud omezené etno-regionální podpoře, nicméně vzhledem ke specifické povolební konstelaci někteří z nich zastávali po roce 1992 významné posty. Někdejší prezident Yhombi-Opango ze strany Sdružení za demokracii a rozvoj (Rassemblement pour la Développement et la Démocratie – RDD) se stal po volbách v roce 1993 premiérem; Charles Ganao ze strany byl jmenován premiérem poté, co se Lissouba v roce 1996 uchýlil k rekonstrukci vlády; Jean-Pierre Thystère-Tchicaya ze strany Sdružení za demokracii a sociální rozvoj (Rassemblement pour la Démocratie et le Progrès Social – RDPS) získal největší počet hlasů ve městě Pointe-Noire.¹⁸ Výše zmíněná data naznačují důležitost etnického a regionálního rozměru v politice Konga, kterému budeme věnovat následující část.

Etnické a regionální spory

Ačkoliv etno-regionální rozpory patrně nejsou, jak by se mohlo zdát, faktorem, který nejvíce přispěl k rozpoutání a gradaci konžské krize v 90. letech, jsou jistě, jako v mnoha dalších zemích, jevem, se kterým se při analýze konfliktů v Africe musí počítat. Důvodem je již samotný multietnický charakter drtivé většiny afrických zemí. Řada zemí, jež se potýkají s nedořešenou „etnickou otázkou“, kam patří například Etiopie, Kongo, Rovníková Guinea, Súdán nebo Angola je soustavně kritizována mezinárodním společenstvím pro porušování práv národnostních menšin, zatímco zde obvykle vládne etnická menšina, která nedovoluje jiným etnikům dosáhnout demokratickými prostředky na kýžený sociální a politický vzestup.¹⁹ Co se politických stran a politické soutěže týče, etnicita byla dlouho vnímána jako zdroj politické nestability, konfliktu,

¹⁶ MAGNUSSON, Bruce A. – CLARK, John F. (2005): Understanding Democratic Survival and Democratic Failure in Africa: Insights from Divergent Democratic Experiments in Benin and Congo (Brazzaville). In: Villalón, Leonardo – Von Doepp, Peter (eds.): *The Fate of Africa's Democratic Experiments: Elites and Institutions*. Bloomington: Indiana University Press, 2005, s. 561 – 562.

¹⁷ MAGNUSSON, Bruce A. – CLARK, John F. (2005): Understanding Democratic Survival and Democratic Failure in Africa: Insights from Divergent Democratic Experiments in Benin and Congo (Brazzaville). In: Villalón, Leonardo – Von Doepp, Peter (eds.): *The Fate of Africa's Democratic Experiments: Elites and Institutions*. Bloomington: Indiana University Press, 2005, s. 562.

¹⁸ CLARK, John F. (2008): *The Failure of Democracy in the Republic of Congo*. London and Boulder: Lynne Rienner, s. 134 – 135.

¹⁹ ZÁHOŘÍK, Jan (2009): Ethiopian Federalism Revisited. In: Chabal, P. a Skalník, P. (eds.): *Africanists on Africa. Current Issues*. Berlin: LIT Verlag, s. 128.

genocidy aj., ačkoliv někteří autoři v ní spatřují spíše pozitivní prvky sociální mobilizace a základnu v boji proti koloniální dominanci, či platformu pro stabilizaci individuální a kolektivní identity.²⁰ Salih je naopak názoru, že ačkoliv se afričtí politici etnické identity vždy bránili, zakládali politické strany právě na etnickém základě, což jsme mohli v minulosti vidět v tak odlišných zemích, jakými jsou např. Demokratická republika Kongo, Keňa, Etiopie nebo Nigérie.²¹

Specifickým, a s etno-regionálním rozdělením země a politickou nestabilitou souvisejícím fenoménem, byť v Kongu nikoliv endemickým, je působení milicí, složených z mladých, frustrovaných jedinců, kteří v rámci působení v takovéto bojové jednotce získávají potřebnou obživu, uplatnění a seberealizaci, kterou v jinak nefunkční ekonomice nenacházejí. Notoricky známými příklady působení mladistvých milicí jsou z nedávné minulosti Sierra Leone a Libérie, nicméně i země jako Keňa, Nigérie, a obě Konga se dnes potýkají s tímto fenoménem. Zatímco některé milice vznikají jako politicky řízené jednotky, jiné jsou spontánně zformovanými hnutími protestu či alternativními společnostmi.²² Zapojení milicí do politického konfliktu nebylo v 90. letech v Kongu ničím novým. Již v 60. letech během střídání vojenských režimů bojovaly milice svrženého Foulberta Youlou proti armádě vedené prezidentem Ngouabim. Poražené milice složené z mladých bojovníků byly nicméně roku 1969 inkorporovány do armády.²³ Jak ukázal Morten Bøås,²⁴ právě marginalizovaná mládež se stává nejčastěji snadným cílem lokálních a politických vůdců, kteří je za příslib jakékoliv úplaty mohou snadno angažovat do svých bojůvek. V tomto směru nebylo Kongo výjimkou.

Během roku 1993 se v hlavním městě Brazzaville rozhořel ozbrojený střet mezi milicemi jednotlivých frakcí, které se skládaly obvykle s frustrované mládeže pocházející z konkrétní etnické skupiny a podporující svého lídra. Zatímco konflikty v sousedním Zairu, Rwandě a Burundi poutaly pozornost mezinárodní veřejnosti, násilí, které zcela zničilo kdysi výstavní město Brazzaville probíhalo po celá 90. léta nerušeně. Nejprve si musíme představit jednotlivé etnické skupiny, abychom pochopili politické soupeření a povahu politické nestability v Kongu. Ačkoliv se jednotlivé výzkumy liší, pokud jde o procentuální vyjádření zastoupení jednotlivých etnických skupin v Kongu, můžeme říci, že mezi nejpočetnější etnické skupiny patří Kongové (cca 40 %), Tékéové-Lariové (cca 8 %), Mbočiové (cca 7 %), Bubangiové (cca 2 %) a mezi marginální etnické skupiny dále Makové, Bayové, Sanghové, Kotové, Kéléové, Dumové, Punuové či Mbereové.²⁵

Každý z výrazných politiků konžské scény, o kterých tu již byla řeč, má svou základnu v některé z etnických skupin a tedy i v některém z konžských regionů či sídel. Denis Sassou-Nguesso se opírá o podporu svého etnika Mboči ze severu země, zatímco Pascal Lissouba pochází z minoritního etnika Nzabi z oblasti Niari. Bernard Kolélas pak pochází z etnika Lari a jeho tradiční základnu bylo hlavní město Brazzaville.²⁶ Konžská minulost se neustále projevuje v nesou-

²⁰ NNOLI, Okwudiba (1998): *Ethnic Conflicts in Africa: A Comparative Analysis*. In: Nnoli, Okwudiba (ed.): *Ethnic Conflicts in Africa*. Dakar: CODESRIA, s. 7.

²¹ SALIH, M. A. Mohamed (2001): *African Democracies and African Politics*. London: Pluto Press, s. 21-23.

²² CHABAL, Patrick (2009): *Africa. The Politics of Suffering and Smiling*. London: Zed Books, s. 155.

²³ HORROWITZ, Donald L. (2000): *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, s. 543.

²⁴ BØÅS, Morten (2007): *Marginalized Youth*. In: Bøås, Morten a Kevinn C. Dunn (eds.): *African Guerrillas. Raging against the Machine*. London and Boulder: Lynne Rienner, s. 39 – 53.

²⁵ Clark, John F. (2008): *The Failure of Democracy in the Republic of Congo*. London and Boulder: Lynne Rienner, s. 122.

²⁶ CLARK, John F. (2008): *The Failure of Democracy in the Republic of Congo*. London and Boulder: Lynne Rienner, s. 133.

měrném rozvoji regionálních center v závislosti na vládě. Například v letech 1977-1979 během vojenské vlády Jacquese-Joachima Yhombi-Opanga došlo k razantnímu navýšení investic do rozvoje jeho domovského města Owango v provincii Cuvette, aby vzápětí po převratu Denise Sassou-Nguesso bylo město „potrestáno“ za tyto své „hříchy“.²⁷

Rémy Bazzenguissa-Ganga a John F. Clark důkladně analyzovali vznik a vývoj občanského konfliktu v Kongu s přihlédnutím k působení ozbrojených milicí, složených z mladých bojovníků a založených na etno-regionální afilaci. Při vypuknutí prvního ozbrojeného konfliktu v roce 1993 byly v Brazzaville vytvořeny tři milice, které reprezentovaly jednotlivé politické tábory. Již jména těchto milicí naznačují jejich bojový potenciál – nindžové, kobry a zuluové. Po skončení Sassou-Nguessova režimu hrála regulární konžská armáda spíše neutrální roli, což přimělo jednotlivé etnopolitické subjekty vytvořit si své vlastní ozbrojené složky. Kobry Denise Sassou-Nguessa i nindžové Bernarda Kolélase byly původně osobními gardami obou prezidentských kandidátů, přičemž zejména v Sassou-Nguessově případě mají jeho kobry poměrně dlouhou historii. Původně se jednalo asi o 500členné jednotky, které si nicméně Sassou-Nguesso ponechal i poté, co opustil prezidentský úřad a byl nahrazen Pascalem Lissoubou.²⁸

Přes všechny zmíněné údaje nelze roli etnické a regionální příslušnosti v konžské a obecně africké politice přeceňovat. V mnoha zemích se postupně etnický prvek, respektive jeho primární důležitost, vytrácí. Jako příklad použil současný Niger, kde sice až do roku 1991 dominovali minoritní Džermové a po uspořádání národní konference Hausové, ovšem roku 1999 byl „oproti zvyklostem“ zvolen prezidentem Tandja Mamadou, který byl co do etnického původu zčásti Fulbe a zčásti Kanuri.²⁹ Podobný, ačkoliv zároveň z hlediska demokracie velmi rozdílný osud, sdílí Kongo s Beninem, kde také v roce 1990 ke svržení marxistického diktátora Mathieu Kérékou a k uspořádání národní konference, na jejímž základě došlo k uspořádání demokratických voleb. Z nich vzešel jako vítěz Nicephore Soglo, dominující beninskému jihu, zatímco Kérékou se opíral o severní regiony. Zde lze vysledovat podobnost mezi soubojem Lissouba – Sassou-Nguesso. Podobný je i návrat k moci Mathieu Kérékou po volbách v roce 1996, ovšem s tím rozdílem, že Benin pokračoval v demokratizačních reformách a nedopustil stržení proudu směrem k občanské válce. Důvody, proč v Beninu i přes návrat někdejšího diktátora došlo k zachování demokracie a v Kongu nastal naopak demokratický kolaps, vidí Magnusson a Clark v několika rovinách,³⁰ z nichž ta první souvisí s kvalitou politického vedení (*quality of leadership*), druhá s různým typem osobností, jež dominují politickým stranám v Beninu a Kongu, a třetí, která je na předchozích dvou závislá, s typem a výstupy demokracie. Různé typy politických osobností a různé projevy politického vůdcovství mohou nakládat s demokracií odlišným způsobem, což v důsledku přispívá k rozdílnému vývoji ve zmíněných zemích.

²⁷ KNIGHT, Cassie (2007): *Brazzaville Charms. Magic and Rebellion in the Republic of Congo*. London: Frances Lincoln Ltd., s. 93 – 94.

²⁸ BAZENGUSSA-GANGA, Rémy (1999a): Les Ninja, les Cobra et les Zoulou crévent l'écran à Brazzaville: la rôle les médias et la construction des identités de violence politique. *Canadian Journal of African Studies*, Vol. 33, No. 2., s. 331 – 332.; CLARK, John F. (2008): *The Failure of Democracy in the Republic of Congo*. London and Boulder: Lynne Rienner, s. 158 – 159.

²⁹ CLARK, John F. (2008): *The Failure of Democracy in the Republic of Congo*. London and Boulder: Lynne Rienner, s. 138.

³⁰ MAGNUSSON, Bruce A. – CLARK, John F. (2005): Understanding Democratic Survival and Democratic Failure in Africa: Insights from Divergent Democratic Experiments in Benin and Congo (Brazzaville). In: Villalón, Leonardo – Von Doepf, Peter (eds.): *The Fate of Africa's Democratic Experiments: Elites and Institutions*. Bloomington: Indiana University Press, 2005, s. 564 – 567.

Zatímco hlavní političtí aktéři v Beninu respektovali demokratické a ústavní principy, čímž umožnili hladký přechod z jedné vlády do druhé bez násilných střetů, v Kongu byl zpočátku demokraticky působící Pascal Lissouba obviňován nejen z rozpoutání krvavých střetů z let 1992-1994, ale zejména z nerespektování vlády zákona a z ekonomických selhání, která dala jeho soupeřům silnou zbraň do rukou. Naproti tomu Sassou-Nguesso byl schopen, podobně jako Mathieu Kérékou v Beninu, zanechat svou někdejší (spíše účelovou) marxistickou orientaci v minulosti a transformovat se do největšího spojence Francie a ochránce jejích zájmů. Zároveň si dokázal získat spojence v podobě politiků jako Jean-Pierre Thystère-Tchicaya, čímž mohl eliminovat obavy části konžské veřejnosti z přílišného egocentrismu a stranění severnímu regionu. Když se v lednu 1997 vrátil po ročním pobytu ve Francii do Konga, byl dokonce vítán mohutnými zástupy jako „nová naděje“ pro Kongo. Rozdílem mezi Sassou-Nguessem a Mathieu Kérékouem však tkví v jejich skutečné mocenské strategii. Zatímco Kérékou se plně adaptoval na demokratické principy a pomohl tak Beninu získat mezinárodní kredit díky svému ekonomickému i politickému rozvoji, Sassou-Nguesso uvrhl Kongo zpět do doby 80. let, alespoň pokud jde o politickou kulturu, neboť Kérékou, na rozdíl od svého konžského kolegy, neměl nikdy v úmyslu použít ke svému návratu vojenskou sílu.³¹ Právě fakt, že většina konžských režimů byla vojenského charakteru (Ngouabi, Yhombi-Opango, Soassou-Nguesso), můžeme objasnit snadnou militarizací společnosti skrze jednotlivé milice, nebo samotné propuknutí občanské války a návrat Sassou-Nguessa do čela státu, též za pomoci ozbrojených sil z domova i ze zahraničí.

Po překonání první občanské války z let 1993-1994 došlo po několika letech relativního klidu k opakování předchozí situace, když v průběhu volební kampaně v květnu 1997 došlo k několika incidentům mezi jednotlivými milicemi. Politici reagovali podepsáním dohody ze dne 31. 5. 1997, která zakazovala jakékoliv použití síly, nicméně pouhých pět dní poté se v Brazzaville rozhořel boj mezi kobrami podporujícími Denise Sassou-Nguesso a zuluy, stojícími za Pascalem Lissoubou.³² Střety mezi milicemi si v druhé polovině roku 1997 vyžádaly podle oficiálních údajů deset tisíc mrtvých a zhruba osm set tisíc bylo nuceno opustit své domovy. Brazzaville se změnila z kdysi atraktivní metropole v ruinu a v jedno z nejnebezpečnějších měst světa.³³

Ropa a politická nestabilita

Republika Kongo, podobně jako Kamerun, patří mezi starší, ale spíše menší producenty ropy. Hlavní naleziště se nacházejí na kontinentálním území Konga a v následujícím desetiletí znamenají spíše pokles těžby. Země se třemi miliony obyvatel tak přijde o svůj zásadní příjem do státní pokladny, a to i přesto, že těžba ropy z podmořských nalezišť zaznamená mírný růst.

³¹ MAGNUSSON, Bruce A. – CLARK, John F. (2005): *Understanding Democratic Survival and Democratic Failure in Africa: Insights from Divergent Democratic Experiments in Benin and Congo (Brazzaville)*. In: Villalón, Leonardo – Von Doepp, Peter (eds.): *The Fate of Africa's Democratic Experiments: Elites and Institutions*. Bloomington: Indiana University Press, 2005, s. 561 – 568.; CLARK, John F. (2008): *The Failure of Democracy in the Republic of Congo*. London and Boulder: Lynne Rienner, s. 138 – 140.

³² BAZENGUISA-GANGA, Rémy (1999b): *The Spread of Political Violence in Congo-Brazzaville*. *African Affairs*, Vol. 98, s. 39.

³³ KNIGHT, Cassie (2007): *Brazzaville Charms. Magic and Rebellion in the Republic of Congo*. London: Frances Lincoln Ltd.

Celkový výnos z těžby má do roku 2019 činit 13,8 miliardy USD.³⁴ Republika Kongo patří, podobně jako Gabon, mezi země s vysokou mírou urbanizace, která se pohybuje okolo 50 %. Ačkoliv země disponuje rozsáhlými nalezišti manganu, mědi, zinku a zlata, je ropa stěžejním zdrojem ekonomického růstu. Ten byl však přerušován občanskými nepokoji, které zemi zasáhly v polovině roku 1997, kdy se růst HDP dostal do záporných čísel. Světová banka a Mezinárodní měnový fond navíc pozastavily roku 2000 Kongu pomoc z důvodů neuskutečněných reforem. Částečná pomoc tak byla obnovena až roku 2004.

Nejdynamičtěji se rozvíjejícím regionem je tzv. *Cuvette Congolaise*, jak je označována ropná pánev na pomezí Republiky Kongo a Demokratické republiky Kongo, kde dnes na ploše více než 9 tisíc km² provádí ropná společnost Pilatus Energy Congo Company průzkum ložisek ropy, jež by mohly výrazně obohatit obě konžské republiky.³⁵

Přestože se většina konžských ropných rezerv nachází pod mořským dnem a je tudíž chráněna před soubojem zneprátených frakcí, jako je tomu například v Demokratické republice Kongo, kde naopak o nerostné suroviny a doly svádějí boje místní warlordi a různá hnutí, neznamená to, že by ropné zásoby v Kongu nehrály roli jednoho z faktorů politické nestability. Vzhledem k tomu, že Kongo kromě ropy a dřeva nenabízí velké množství výnosných surovin, jakými jsou kobalt, koltan, zlato, diamanty, kvůli kterým se v Angole, Libérii, Sierra Leone a jiných zemích vedlo mnoho konfliktů, zůstalo Kongo až do 90. let uchráněno bojům o nerostné suroviny.³⁶

Rozdíl mezi využíváním zisků z těžby ropy v subsaharské Africe a ve vyspělých zemích západního světa, které patří mezi ropné velmoci (např. Norsko, USA, Velká Británie či Kanada), spočívá v tom, že zatímco země západního světa využívají finanční prostředky pro rozvoj ekonomiky a veřejné projekty, mnoho afrických zemí produkujících ropu je její těžbou spíše destabilizováno z již dříve diskutovaných důvodů. Ropa sama o sobě nepředstavuje hlavní problém, ovšem vhodné techniky vládnutí a využívání zisků se liší případ od případu.

Paul Collier je autorem teze o pasti přírodních zdrojů, která je založena na premise, že některé méně rozvinuté země nedokážou využít zisky z těžby nerostných surovin k ekonomickému růstu a naopak v některých zemích „přírodní bohatství přispívá k prohloubení pasti konfliktu“.³⁷ Charakteristickým znakem mnoha takových zemí je dominantní postavení armády v politickém vývoji jednotlivých států. Učebnicovým příkladem může být Nigérie, pro niž se vojenský převrat stal běžnou součástí politického vývoje a armáda rozhodovala o sesazování či dosazování hlav států od 60. do 90. let. V důsledku rozpadu koloniálních systémů a geopolitických změn se řada afrických zemí v 60. letech přiklonila k socialistickému bloku ve snaze odpoutat se od západního vlivu a nastolit cestu „afrického experimentu“, jaký jsme mohli sledovat v Guineji, Tanzanii, nebo Angole. Autoritativní typ vlády se silnou osobností v jejím čele je obvyklý pro bývalé francouzské kolonie Gabon a právě Republiku Kongo. Snaha o rovnoměrnou distribuci bohatství a výnosů ze zisku je společným jmenovatelem mnoha konfliktů a válek, jež postihly Súdán, Čad, Nigérii nebo Republiku Kongo. Těžba ropy a vzácných nerostů stála v nedávné minulosti v pozadí nejkruťších násilností (Libérie, Sierra Leone, Demokratická republika Kongo, Súdán) a zahraniční ekonomické zájmy na těchto činech nesou svůj díl odpovědnosti. Vzhledem

³⁴ ZÁHOŘÍK, Jan (2010): *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: NLN, s. 135.

³⁵ APPA Bulletin. December 2008. Preparation of the 26th Meeting of Council of Ministers of APPA, Brazzaville, s. 30.

³⁶ ENGLEBERT, Pierre – RON, James (2004): Primary Commodities and War. Congo-Brazzaville's Ambivalent Resource Curse. *Comparative Politics*, Vol. 37, No. 1, s. 61 – 81.

³⁷ COLLIER, Paul (2009): *Miliarda nejchudších. Proč se některým zemím nedaří a co s tím*. Praha: Vyšehrad, s. 55.

k slabosti státních institucí v zemích subsaharské Afriky a závislosti na jediné exportní komoditě spolu s nedemokratickým režimem ovládaným jednou etnickou či klanovou skupinou se vytváří prostor pro nepotismus, klientelismus, korupci a další negativní jevy, které nepomáhají rozvoji místní ekonomiky.

Patrice Lissouba, demokraticky zvolený prezident z roku 1992, vědom si obrovské korupce, kterou po sobě zanechal jeho předchůdce, obrátil se na americkou společnost Occidental Petroleum, čímž chtěl diverzifikovat ropný trh v zemi a zamezit další korupci, jež provázela dosavadní způsob zadávání koncesí a zakázek v oblasti ropného průmyslu. Po vypuknutí občanské války se však Francie, hlavní zahraniční partner Konga, obrátila k prezidentu zády a naopak podporovala návrat Denise Sassoua-Nguessa.

Přesto se však proti prezidentově moci vytvořila na severu země poměrně konsolidovaná opozice, v jejímž čele stály milice zvané Ninja, odvolávající se na odkaz mystické nábožensko-politické postavy Fréderica Bitsangoua zvaného též „Otec Ntoumi“. Výsledkem odporu proti režimu Sassoua-Nguessa byla již třetí občanská válka v Kongu znamenající zejména na předměstích Brazzaville rozsáhlé etnické čistky a násilnosti na civilním obyvatelstvu. Převaha státní armády se projevila a roku 2001 byla země definitivně stabilizovaná, když Sassou dokázal přesvědčit své oponenty, že je předpokladem pro další rozvoj země i pro zachování strategického partnerství s Francií, Angolou či Gabonem.³⁸ Tabulka 3 ukazuje značně kolísavý růst HDP v Kongu, který ukazuje neblahý vliv politické nestability na tamní ekonomiku i přes značné ropné bohatství.

Tabulka 3: průměrný roční růst HDP v %

	1988 – 1998	1998 – 2008	2007	2008	2008 – 2012
HDP	1,0	3,8	-1,6	5,6	9,2
HDP/osoba	-1,4	1,6	-3,4	3,7	7,7

Zdroj: World Bank. Congo, Rep. at a glance, 12/9/09.

Francouzská společnost Elf, respektive její dceřiná společnost Elf Aquitaine, sehrála v politickém vývoji Konga nebyvalou úlohu, neboť v době krize patřila k hlavním sponzorům Denise Sassou-Nguesso. Poté, co byl Sassou-Nguesso za pomoci francouzské intervence (viz níže) znovu instalován do funkce prezidenta, poskytla mu společnost Elf 310 milionů USD na řešení konžského dluhu. V zákulisí této půjčky se hovořilo o silném vlivu prezidenta Jacquese Chiraca, jehož těsné přátelství se Sassou-Nguessem byly veřejně známé. Není také bez zajímavosti, že poradcem konžské armády se po Sassou-Nguessově návratu k moci stal generál Jeannou Lacaze, který dříve zastával podobné funkce v Mobutuově Zairu.³⁹ Cassie Knight uvádí, že lidé v Brazzaville poté, co se Sassou-Nguesso vrátil k moci, si byli velmi dobře vědomi zákulisní hry společnosti Elf, která významnou měrou přispěla k rozpoutání války a návratu někdejšího diktátora, což se mj. projevilo v drancování Elf Tower v Brazzaville, zatímco angolské jednotky

³⁸ CLARK, John F. (2005): Petroleum Revenues and Political Development in the Congo Republic: The Democratic Experiment and Beyond. In: Basedau, Matthias – Mehler, Andreas (eds.): *Resource Politics in Sub-Saharan Africa*. Hamburg: Institute of African Affairs, 2005, s. 136.

³⁹ MARTIN, Guy (2000): France's African Policy in Transition: Disengagement and Redeployment. Paper prepared for presentation at the African Studies Interdisciplinary Seminar, Center for African Studies, University of Illinois at Urbana-Champaign, 2000, s. 18.

v Pointe Noire loupily a drancovaly vše kromě zařízení a kanceláří společnosti Elf. Trojúhelník Elf – Sassou-Nguesso – Dos Santos (angolský prezident) údajně vznikl tím, že Sassou-Nguesso sám zprostředkoval obchodní kontakty mezi angolským prezidentem a vedením Elf.⁴⁰ Výnosy z ropy pomáhaly financovat Sassou-Nguessovy milice, podobně jako milice ostatních soupeřů skrze jiné ropné společnosti, neboť i v průběhu nepokojů v roce 1997 produkovaly konžská ropná pole 200 tisíc barelů denně v měsíční hodnotě 75 milionů dolarů měsíčně.⁴¹

Zahraniční vliv

Koloniální vliv Francie se podepsal na vnitřním uspořádání Konga měrou zásadní, neboť kolonialismus preferoval rozvoj centrální průmyslové oblasti (tzv. Pool) se sídlem v Brazzaville a přístav Pointe-Noire, zatímco venkovské oblasti zejména na severu zůstávaly bez jakéhokoliv rozvoje a spojení s hlavním městem.⁴² Francouzská zahraniční politika vždy považovala Afriku za jednu z priorit a nejvíce se toto vnímání projevovalo v době studené války, kdy většina frankofonních zemí udržovala i přes mnohdy rozdílné ideologie těsné personální vazby na bývalou koloniální metropoli. Francouzské politice vůči Africe vždy dominovala úzká elita politiků a diplomatů okolo osoby prezidenta, která dodávala francouzské „africké politice“ určitou kontinuitu. Nejvíce se tato kontinuita projevila v době vlády prezidenta François Mitteranda, který roku 1986 učinil svého syna Jean-Christopa prezidentským poradcem. Po sobě jdoucí vlády Charlese de Gaulla, Georgese Pompidou a zejména Valéry Giscard d'Estaigna iniciovaly a prohlubovaly francouzskou politiku v Africe směrem, který odpovídal kontextu studené války. Tedy boj proti komunistickému vlivu a prohlubování ekonomických vazeb na politické elity v zemích francouzského zájmu.⁴³

Úzké propojení francouzských tajných služeb s vládnoucími skupinami ve frankofonních zemích Afriky bylo v minulosti také cílem řady studií. Francouzská politika vůči zemím *Frankofonie* a snahy o vytvoření skutečné *Françafrique* byly sice opřeny o šíření francouzského jazyka a kultury, jakožto základního předpokladu ekonomické a vojensko-strategické spolupráce, nicméně skutečný rozsah a význam francouzštiny byl velmi často nadhodnocován, neboť jen asi 15% všech obyvatel *Frankofonie* skutečně hovoří francouzsky, zatímco drtivá většina dává přednost nativním jazykům. V průběhu studené války se pouto mezi Paříží a frankofonními zeměmi Afriky ještě zesílilo vzhledem k obavám Francouzů z rozmachu angličtiny jako globálního jazyka, nyní již nikoliv jako nástroje věčného rivala Velké Británie, ale jako součást americké globální politiky.⁴⁴

Z hlediska Francie můžeme vyzdvihnout dvě základní sféry zájmu, kterými byly (a jsou) Gui-

⁴⁰ KNIGHT, Cassie (2007): *Brazzaville Charms. Magic and Rebellion in the Republic of Congo*. London: Frances Lincoln Ltd., s. 140 – 141.

⁴¹ ENGLEBERT, Pierre – RON, James (2004): Primary Commodities and War. Congo-Brazzaville's Ambivalent Resource Curse. *Comparative Politics*, Vol. 37, No. 1, s. 66.

⁴² BERNAULT, Florence (1998): Archaïsme colonial, modernité sorcière et territorialisation du politique à Brazzaville, 1959 – 1995. *Politique Africaine*, 1998, No. 72, s. 34 – 50.

⁴³ MARTIN, Guy (2000): France's African Policy in Transition: Disengagement and Redeployment. Paper prepared for presentation at the African Studies Interdisciplinary Seminar, Center for African Studies, University of Illinois at Urbana-Champaign, 2000.

⁴⁴ ZÁHORÍK, Jan (2010): *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: NLN, s. 21.

nejský záliv a západní Afrika s velkým množstvím někdejších francouzských kolonií a rovníková Afrika v čele s Kongem a Gabonem. Francouzská podpora dlouhotrvajících a relativně stabilních režimů v Senegal (Leopold Sédar Senghor) a v Côte d'Ivoire (Félix Houphouët-Boigny) byla způsobena jednak strategickou polohou obou zemí, jejich ekonomickým potenciálem a v neposlední řadě osobními vazbami tamních prezidentů na bývalou metropoli.⁴⁵ Vojenská přítomnost Francie na území těchto států dokládá strategický význam obou zemí, který se dodnes nezměnil. Obě Konga a Gabon pak představují země s nezměrným ekonomickým potenciálem, jakož i strategickou polohou, neboť díky například přítomnosti francouzských poradců v Gabonu může Paříž lépe monitorovat dění v oblasti Guinejského zálivu, který je v současné době předmětem intenzivního zájmu světových mocností ohledně bohatých nalezišť ropy.⁴⁶

Během největší krize v červnu až říjnu 1997 zastávali Francouzi oficiálně politiku neutrality včetně zákazu vojenské angažovanosti s výjimkou evakuace francouzských občanů v červnu toho roku. Naopak aktivně podporovali vyjednávací roli gabonského prezidenta Omara Bonga. Oficiálními kruhy proklamovaná neutralita je však mnoha autory⁴⁷ zpochybňována, neboť jak francouzské politické elity, tak především ropná společnost Elf Aquitaine aktivně podporovala Denise Sassou-Nguesso v zájmu zachování politické a ekonomické kontinuity a návaznosti na politiku 70. a 80. let. Ačkoliv Francie přímo vojensky nezasahovala, poskytla logistickou podporu čadským jednotkám. Francouzi využili své vojenské základny Abéché v Čadu, odkud 25. září 1997 odstartovala letadla s příslušníky čadské armády, aby zasáhla ve prospěch Sassou-Nguessa.⁴⁸ Sassou-Nguesso mohl těžit i z faktu, že Francie a Belgie přesunuly své vojenské jednotky ze Zairu do sousedního Konga v době politické nestability při pádu režimu Mobutu Sese Seka.⁴⁹

Jak již řečeno, nikoliv bezvýznamnou úlohu v konžské politice sehrál i sousední Gabon, respektive jeho někdejší prezident Omar Bongo, který si vzal za ženu dceru Denise Sassou-Nguesso, Edith-Lucie, čímž ztratil punc nestrannosti, pokud šlo o řešení konfliktu v Kongu.⁵⁰ Bongo je nicméně etnicky spřízněn i s jihokonžskými politiky, což mu umožňovalo dobrou vyjednávací pozici a i proto byl francouzským prezidentem Chiracem požádán o zprostředkování krize.

⁴⁵ OGUNMOLA, Dele (2009): Redesigning Cooperation: The Eschatology of Franco-African Relations. *Journal of Social Science*, Vol. 19, No. 3, s. 238.

⁴⁶ ZÁHOŘÍK, Jan (2010): *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: NLN, s. 27 – 28.

⁴⁷ MARTIN, Guy (2000): France's African Policy in Transition: Disengagement and Redeployment. Paper prepared for presentation at the African Studies Interdisciplinary Seminar, Center for African Studies, University of Illinois at Urbana-Champaign, 2000.; CLARK, John F. (2008): *The Failure of Democracy in the Republic of Congo*. London and Boulder: Lynne Rienner.

⁴⁸ KOULA, Yitzhak (2006): *Pétrole et violences au Congo-Brazzaville. Les suites de l'affaire Elf*. Paris: L'Harmattan, s. 92.

⁴⁹ LANDSBERG, Chris (2002): The Impossible Neutrality? South Africa's Policy in the Congo War. In: Clark, John F. (ed.): *The African Stakes of the Congo War*. New York: Palgrave Macmillan, s. 171 – 172.

⁵⁰ GANKAMA, Émile (2008): Congo-Brazzaville. La clameur démocratique des années 1990. Paris: L'Harmattan, s. 87 – 88.; GAULME, François (2000): Congo-Brazzaville. La Guerre Civile et ses Consequences sur le Gabon. Geneva: UNHCR Centre for Documentation and Research, Writenet Paper No. 20/1999, s. 12.

Závěr

Jak uvedl ve své zprávě Freedom House (2006, s. 1),⁵¹ obyvatelé Konga nemohou změnit demokratickým způsobem a prezidentské volby jsou považovány za neférové a zmanipulované. Kongo zároveň okupuje poslední příčky indexu korupce Transparency International. Svoboda tisku a slova je velmi omezená, což se projevuje státním monopolem v oblasti celoplošných médií. Pokračuje etnická diskriminace, která souvisí s etnoregionálním mocenským rozdělením země, ve kterém v současnosti stále dominuje sever ovládaný etnikem Mboči.⁵²

Jak napsal Paul Collier⁵³, etnický „rozmanitý země bohaté na nerostné suroviny potřebují demokracii, která se vyznačuje tím, že klade silnější důraz na politická omezení než na volební soutěžení.“ Jak jsme viděli na příkladu Republiky Kongo, nerostné bohatství, etnoregionální spory a zahraniční přímá či nepřímá intervence přispěly k politické nestabilitě v této rovníkové zemi, která založila politické soutěžení na nesmiřitelných základech a násilném boji o moc, jenž vyústil v devastaci státní ekonomiky. Dodnes patří Republika Kongo mezi příklady promarněných šancí a nadějí na uspokojivý socioekonomický rozvoj, zvláště když vezmeme do úvahy minimální počet obyvatel a relativně malou rozlohu na rozdíl od sousední Demokratické republiky Kongo, která se musí potýkat s daleko většími strukturálními problémy zděděným i z dob Mobutuovy vlády.

Nezvládnutá demokratizace v Republice Kongo ukazuje na několik jevů, které se týkají i mnoha jiných rozvojových zemí, nejen v Africe. Přílišná závislost na nerostných surovinách a zahraničním vlivu (v tomto případě Francie) v souvislosti s nerozvinutou skutečně pluralitní politickou kulturou a absencí alternativních politických elit přispěly, narodil třeba od Senegalu nebo Beninu, k devalvací morálních hodnot v politice a umocnily souboj mezi etnickými a regionálními uskupeními. Republika Kongo, ačkoliv jinak málo významná z hlediska mezinárodního obchodu či politiky, se stala synonymem politické manipulace a nezdařeného demokratizačního experimentu. Stejně tak vešla Republika Kongo do dějin jako stát, do jehož postkoloniálních dějin více než v mnohých jiných zemích zasahuje Paříž jako někdejší koloniální metropole. Intervence Francie, jakkoliv skrývaná, tak zároveň odráží nezdařenou reformu francouzské zahraniční politiky, kterou na počátku roku 1990 popsal tehdejší prezident Mitterand jako politiku upřednostňující země zavádějící politické, sociální, lidsko-právní a ekonomické reformy, zatímco Jacques Chirac v takřka stejné době označil pluralitní demokracii v Africe za luxus, který si rozvojové země nemohou dovolit.⁵⁴ Ačkoliv nebyla Francie lhostejná k demokratickým změnám v řadě afrických zemí (např. v Beninu), pro strategické země mající významný přínos pro francouzsko-africké obchodní vztahy (Kongo, Gabon, Čad) byla uplatňována poněkud odlišná kritéria, čehož důsledkem je existence podobných režimů, jako je současný Sassou-Nguessův v Republice Kongo.

⁵¹ FREEDOM HOUSE (2006): Freedom in the World – Congo, Republic of (Brazzaville). www.freedomhouse.org (staženo 22. 4. 2010).

⁵² WHITEHOUSE, Bruce (2009): Discrimination, Despoliation and Irreconcilable Difference: Host-Immigrant Tensions in Brazzaville, Congo. Africa Spectrum, Vol. 44, No. 1, s. 39 – 59.

⁵³ COLLIER, Paul (2009): *Miliarda nejchudších. Proč se některým zemím nedaří a co s tím*. Praha: Vyšehrad, s. 68.

⁵⁴ CLARK, John F. (2008): *The Failure of Democracy in the Republic of Congo*. London and Boulder: Lynne Rienner, s. 227 – 228.